

Bønderne inddæmmede Vålse Vig med kongens hjælp

Allerede i 1835 havde otte bønder inddæmmet det 20 hektar store Kippinge Vad i sydøsthjørnet af Vålse Vig, men der var mange, der ville mere end det. Der lå 120 hektar, der kunne indvindes uden alt for store problemer, men gårdejer Hans Rasmussen (1779-1858) ville have endnu mere med. Han ville anlægge dæmningen på tværs oppe ved Storholm, så man med et slag kunne få 600 hektar ny jord.

Ingen turde dog binde an med finansieringen, hverken staten eller private spekulanter, men så fik Hans Rasmussen den ide at anmode kongen om hjælp.

Kun venen Claus Skomager blev indviet i det planlagte besøg hos kongen, før Hans Rasmussen begav sig afsted til fods på den 113 kilometer lange rejse fra Vålse til hovedstaden. Den midaldrende gårdejer var jo ingen årsunge, men han klarede fodrejsen

og opnåede også tilsagn fra Kong Christian VIII om hjælp.

Usædvanligt for sin tids bønder kunne Hans Rasmussen læse, og blandt andet den egenskab havde gjort ham til en naturlig førerskikkelse for egnens bønder. Da han sendte bud rundt efter alle de køretøjer, der fandtes i sognets landsbyer, var der ingen, der sagde nej. Alle mødte op på Storholm med hakker, skovle, spader og trillebør, og så blev der kørt sten og jord ud som dæmning. Fyldet tog man fra Storholm og Nørre Vedby Klint. Dæmningen skulle være to og en halv meter høj og 1000 meter lang.

I 1841 var man klar til at tage den sidste tårn. Ifølge Berlingske Tidende 5. februar samme år havde bønderne samlet sig i et interessentskab med 27 aktionærer, og de havde modtaget rentekammerets tilladelse til at gennemføre inddæmningen. De ville

opnå ejendomsret til det nye land samt skattefrihed i tyve år.

Herrens vilje

Selve den dramatiske lukning af Vålse dæmningen skete 13. august 1841. Dorte Sommer-Madsen har beskrevet begivenheden:

»Men der var også en venstre side af Storholm, der skulle lukkes, og den var ikke nær så nem at ordne. Strømmen på den side var meget stærk, og mange forsøg gik i vasken. Besværet tog hårdt på Hans Rasmussen.

Det værste var dog den nye præst i Vålse, for han mødte op og påstod, at der skulle være vand der efter Vor Herres vilje, og at Herren ville straffe alle, hvis de ikke droppede den tossede ide. Hans Rasmussen ville dog ikke give op, for Claus Skomager havde regnet ud, at strømmen ville vende ved midnat, så en julinat i 1841 begav et mærkeligt optog sig afsted mod Vålse vig. Folk troede

Vålse inddæmning og Kippinge Vad

545 hektar inddæmmet i 1841, men først tørlagt fra 1875. I Kippinge Vad var 20 hektar inddæmmet i 1835.

Med rødt er den i 1950 foreslåede tre kilometer lange dæmning markeret på 1996-kortet.

Kortene er fra 1776, 1888 og 1996. Guldborgsund Kommune. Koordinater: 6090366, 679765.

Sognefoged Hans Rasmussen huskes stadig i Vålse med en mindesten uden for kommunalhuset fra 1842, som i dag rummer Lokalhistorisk Arkiv.

jo det utroligste, når et stort selskab drog forbi på den tid af natten.

Det var mislykkedes utallige gange, men denne gang skulle det lykkes at lukke derude. Claus Skomager sad ved vandkanten og knækkede hyldegrene i stykker for derefter at smide stykkerne i vandet, så han kunne se, hvilken vej strømmen gik, og hans beregninger slog ikke fejl, strømmen vendte ganske rigtigt. Straks gav han kommando til, at man læssede den vognfuld kampesten af, man havde medbragt.

Det lykkedes, og vigen, som den ser ud i dag, er et godt bevis på det. Hans Rasmussen var ikke til stede denne nat, han var efterhånden blevet en ældre mand. Han havde mange pligter som medlem af den grundlovgivende forsamling, hans stærke vilje og selvlærte dygtighed havde bragt ham store, betydende stillinger. Han var hjemme, og havde det øjeblik, da meddelelsen om lukningen af Vigen kom, besøg af den gamle præst, der var negativt indstillet angående Vålse Vigs inddæmning. Det fortælles, at præsten forsvandt meget hurtigt efter nyheden.

Kongen på genvisit

Det var en stor bedrift at gennemføre inddæmningen, og den blev fejret med et celebret besøg. Kong Christian VIII havde ikke glemt den uforfærdede

bonde fra Vålse, der havde søgt foretræde og talt så godt for sin sag, så regentparret besluttede at aflægge besøg i Vålse 23. juli 1843.

Kong Christian VIII og dronning Caroline Amalie kom sejlene til Guldborg ombord på det kongelige dampskib Ægir, og derfra kørte man i vogn gennem Alstrup, Vester Kippinge, Egense og Vålse ud til dæmningen. Hvert et dannebrogssflag, der fandtes langs ruten, var taget i brug, og der blev råbt hurra igen og igen.

Ude ved dæmningen tog Hans Rasmussen imod kongen, og de to spadserede snakkende ud på anlægget. »De gik som to gamle venner«, hævdede et øjenvidne mange år senere.

Men en ting var at gennemføre inddæmningen, de 545 hektar fjordvig skulle også tørlægges, og det kom Hans Rasmussen aldrig til at opleve. Da han døde i 1858, stod der stadig vand i det inddæmmede.

Man havde ganske vist fået opført en vandmølle til at varetage udpumpningen, men den kunne ikke magte opgaven. Det medførte mange forbitrede stridigheder mellem interessenterne. Møllen havde kostet 6000 rigsdaler (1 mio. kr. i 2013-værdi), men

Christian d. 8 (1786-1848) var den sidste enevældige konge, og han kunne – og gjorde det efter alt at dømme hyppigt – benåde dødsdømte, tildele kunstnere og videnskabsmænd rejsestipendier og enker et tillæg til pensionen. Den helt personlige kongelige vilje var en realitet både i samfundets top og på dets bund. Foto: Wilhelm Marstrand/Wikimedia Commons.

Mads Hansen og hustruen Trine (f. Ellehammer) var forlovede i mere end 10 år, før de blev gift i 1863. Til gengæld fik de fjorten børn, hvoraf de ni levede og blev voksne. Foto: fra Strange 1938.

dens udtørringsevne blev ringere og ringere.

En af interessenterne, en gårdmand i Øster Kippinge, blev så forbitret, at han nægtede at betale årskontingentet på seks rigsdaler (1000 kroner i 2013-værdi) til foreningen. Sagen udviklede sig til proces og rettergang i de følgende år og endte i Højesteret, hvor gårdmanden vandt sagen i april 1869.

Vandmøllen pumpede videre på bedste beskab men stadig med et utilfredsstillende resultat. Interessenterne havde fortsat masser af ærgrelser og tab på vigens dårlige afvanding. Sådan fortsatte det, indtil Mads Hansen fik kendskab til den mislykkede udtørring.

Milliongevinsten lokker

Mads Hansen (1836-1917) var søn af en tømrer fra Møn. Han kom ud at sejle efter konfirmationen men gik senere i lære som skibsbygger, hvor han også lærte at smede, snedkerere og mure. I nogle år arbejdede han på store skibsværfter i England, hvor han var den videbegærlige type, der gik på museer for at blive klogere, mens kammeraterne gik på værtshus.

I 1863 giftede han sig med Trine

Sølvskatten fra Vålse Vig bærer vidnesbyrd om vikingernes internationale kontakter

I foråret 1835 blev der oppløjet et stort bronzefad i Vålse. Det viste sig at have indeholdt den næststørste danske sølvskat fra vikingetiden. Engang i slutningen af 900-tallet var den blevet nedgravet 15-20 meter fra strandbredden i Vålse Vig. Spredt ud i pløjelaget lå nu det kostelige fund.

Skatten indeholdt op mod syv kilo sølv i form af sølvbarrer, mønter, smykker og brudsølv. Smykkerne omfattede to halsringe, to Thorshamre, to hængesmykker, spænder og en sølverle. Af mønter var der flere end 700, hele eller som brudstykker. En stor del var arabiske – over 300 – de såkaldte dirhem'er. De ældste var præget i 750, men hovedparten var langt yngre, den yngste fra 972.

Af de øvrige mønter var der en byzantinsk, fem bøhmiske, 371 tyske, en fra Normandiet og seks fra England. De to yngste mønter i

skatten var to engelske fra Kong Ethelreds regeringstid, kort efter 979. Endelig var tre mønter præget i Hedeby i midten af 900-tallet.

Det var den næststørste danske sølvskat fra vikingetiden, der blev fundet på »Oddernæs« i Vålse Vig. Denne skat, nedlagt kort før år 1000, og de topografiske forhold tyder på, at der har ligget en handelsplads på den gamle fjordbred. Foto: Kit Weiss, Nationalmuseet.

Arabiske mønter kom til Skandinavien i tusindvis i vikingetiden, og Vålse-skatten er et konkret vidnesbyrd om vikingernes vide kontakter. Blot otte år tidligere var der ved Sønder Kirkeby på Falster fundet en anden møntskat med adskillige arabiske mønter.

Kilde: Pentz 2010.

Ellehammer fra Kallehave, som han havde været forlovet med i 10 år. Efter at have deltaget i det katastrofale 1864-felttog begyndte han atter at sejle, samtidig med at han opkøbte og handlede med korn. Han havde en bror, der var rejst til Falster og havde købt sig en lille ejendom ved Vålse Vig, hvor han også handlede med korn, og gennem broderen hørte Mads Hansen om den mislykkede udtørring.

Hans opfindertrang blev vakt. Efter at have foretaget forskellige beregninger kontaktede han interessentskabet, som til sidst tilbød ham 20.000 kr. (1,2 mio. kr. i 2013-værdi), hvis han kunne tømme vigen. Den store gevinst virkede fristende, men lykkedes forsøget ikke, skulle han intet have.

Hans kone var bekymret, men Mads Hansen besluttede at satse hele butikken – arbejdskraft, tid og egne penge – på den risikable aftale.

Han købte en lille ejendom med seks tønder land på selve Storholm og flyttede med kone og ni børn til Vålse Vig i 1875. Derefter kastede han sig ud i eksperimentet.

Den gamle vandmølle, som stadig stod i vigen, kunne benyttes til forsøgene, men ved siden af måtte han bygge en ny vandmølle til at lænse vandet ud. Derefter kunne han be-

regne, at hele vigen ville være tømt for vand inden for 24 døgn, når han gik i gang. I den anledning faldt der mange spottende bemærkninger og spydigheder. Den lokale krojer i Vålse erklærede, at hvis Mads Hansen kunne tømme vigen for vand, så ville han fylde den op med punch.

Det lykkedes ikke Mads Hansen at opfylde sit løfte – vigen blev ganske vist tømt, men det tog 25 døgn. Straks efter denne sejr sendte Mads Hansen

en dreng op til kroejeren med en seddel, hvorpå der stod »nu kan du godt komme med punchen«.

»Jeg kan flyve«

Mads Hansen fik sin million-gevinst, og han fik også en 15-årig kontrakt med interessentskabet. Hvert år skulle han inden for et vist tidsrum pumpe vandet ud fra de inddæmmede arealer, der skulle stå under vand om vinteren.

I 1940 var der græsmarker helt ud til dæmningen, og omkring pumpestationen og pumpemesterens hus var der plantet træer. Foto: Einar Storgaard 1940.

Den gamle pumpestation fungerer stadig men rummer også et fint lille museum om den historiske inddæmning.

På toppen af den 1000 meter lange dæmning er der en asfalteret bilvej, men den er så smal, at to biler ikke vil kunne passere hinanden. På Storholm, hvor pumpestationen ligger, er der ud mod vigen etableret en småbådehavn.

I alle disse år levede den store familie et begivenhedsrigt og interessant liv ude på Storholm. Børnene tumlede sig i de grønne enge og var i vandet tidligt og silde, hvis ikke de var med i faderens smedeværksted, hvor han syslede med mange forskellige ting.

Her kunne drengene udvikle deres opfindersnilde.

Især sønnen Jacob Christian, der var blevet født i 1871 på Møn, før familien flyttede til Vålse, blev siden hen verdensberømt for sine opfindelser, men under sin moders familienavn.

»Jeg fløj«

Jacob Christian Hansen Ellehammer (1871-1946) var en uhyre alsidig begavelse. Hans opfindelser strækker sig fra ølautomater over petroleums-karburatorer til trykluftdrevne både i Tivoli-søen. Størst betydning fik nok

Langs landevejen mellem Nørre Vedby og Vålse, der går tværs over det inddæmmede, var der plantet en allé af egetræer allerede i 1940. Foto: Einar Storgaard 1940.

I 2005 var der nyplantet en allé af egetræer langs landevejen mellem Nørre Vedby og Vålse. Tilsyneladende trives træerne ikke i den gamle fjordbund.

hans motorcykler, flymotorer og pumper til brandsprøjter. Han udtog ca. 300 patenter i løbet af sit arbejdsliv.

Mest kendt er Ellehammer dog for sine flyveforsøg. Hans første flyvning fandt sted 12. september 1906 på øen Lindholm ud for Blans på Nordlolland.

Flyvningen, der var over en distance på 42 meter, blev imidlertid ikke internationalt anerkendt, fordi flyet var fastholdt i en cirkelformet bane af en wire under flyvningen, og eksperimentet var ikke overvåget af internationale kontrollanter. Ikke desto mindre betragtes Jacob Ellehammer stadig i vide kredse som det første menneske, der lettede fra jorden i en maskine.

Ellehammer fortsatte med at bygge fly til 1912, og hans sidste konstruktion var en »skrueflyver« (helikopter). Desuden konstruerede han i 1932 en totakt flyvemotor, der dog ikke kom i produktion. Prototypen kan i dag ses på Danmarks Tekniske Museum i Helsingør.

Jacob Christian bevægede sig også ind på faderens gebet. I 1928 præsenterede han en formidabel vandløfter, der kunne hæve 60.000 liter vand i minuttet. Den havde en løftehøjde på to meter og blev drevet af en lille bil-

motor, men kunne også kobles til en vindmølle.

Maskinfabrikken Pedershåb i Brønderslev købte fabrikationsretten, og man havde håbet på et eksporteventyr, da konstruktionen kunne anvendes til overrisling af f.eks. rismarker, men eventyret kom dog aldrig.

Vandløfteren blev produceret og opstillet bl.a. på det inddæmmede areal »Håbet« nord for Juelsminde og i

Ellehammers vandløfter fra 1928 blev aldrig den store succes, selvom kapaciteten var ganske imponerende. Et af problemerne var korrosion. Den rustede simpelthen op i løbet af kort tid. Vandløfteren kunne enten drives af en oliemotor eller af en vindmølle. Det er ikke oplyst, hvor møllen på billedet har stået. Foto: Danmarks Tekniske Museum.

Tårnby på Amager, hvor den pumpede vand ud fra den ofte oversvømmede vestkyst. Nogen stor succes blev den dog aldrig.

I sin erindringsbog »Jeg fløj« fra 1931 har Ellehammer givet en varm og farverig beskrivelse af sin opvækst med drageflyvning på engene i Vålse Vig og inspiration fra den opfindsomme fader og eksperimenterne i hans værksted.

Hjerteskrærende projekt

Hundrede år senere var de mange ærgrelser og tab på vigens dårlige afvanding i de første årtier efter 1841 fuldstændig glemt, i hvert fald hos sognerådene i Vålse og Nr. Vedby. Nu ville man have mere landvinding. Sognerådene ville inddæmme resten af Vålse Vig.

Den tyske besættelse i 1940 havde fremprovokeret en særdeles fordelagtig tilskudslov i forsøget på at bekæmpe arbejdsløshed og fremme produktionen af korn og foderstoffer. Landvindingsloven fra november 1940 tilbød at dække helt op til to tredjedele af udgifterne ved at inddrage nyt land, og den sidste tredjedel kunne man låne.

Selvom det var en tidsbegrænset kriselovgivning på grund af den tyske

Mens den tvungne brakpligt for landbrugsarealer stadig var i kraft, lå en del af de fugtigste arealer i Vålse Inddæmningen hen som brak med store klynger af tidsler. I dag skal de atter være under plov for at opnå landbrugsstøtte. Især arealerne langs pumpekanalen helt oppe ved dæmningen har været i ekstensiv anvendelse i en årrække.

besættelse, så blev tilskuddene hurtigt så populære, at loven forblev i kraft i 30 år.

Det var denne mulighed for offentlig finansiering, de to sogneråd havde kik på, da de i efteråret 1950 ansøgte Statens Landvindingsudvalg om tilskud til at udarbejde et projekt til inddæmning og tørlægning af Vålse vig, omfattende ca. 790 hektar. Udgifterne til projektering var anslået til 7.000 kr. (124.300 kr. i 2013-værdi).

Statens Landvindingsudvalg behandlede ansøgningen på sit 35. plenarmøde, 9. oktober 1950. Her kom det frem, at underudvalget for Øerne, som sagen blev behandlet af, havde udtalt, at langt den overvejende del af arealerne efter en tørlægning ville være fortrinligt egnede som landbrugsjord. Alligevel havde underudvalget foreslået, at man sagde nej.

Begrundelsen var den, at »den påtænkte dæmning fra Orehoved mod vest over vigen ville få en længde på ca. tre kilometer

og komme til at passere over strækninger med indtil 2,5 eller eventuelt 3,5 meter vand, delvis endog med underliggende dybe og bløde dyndlag, og planernes gennemførelse antages derfor at ville blive så bekostelig, at de næppe vil kunne realiseres med de nuværende tilskudsmuligheder«.

Det var formanden for underudvalget, vandbygningsdirektør Arne Lehnfelt, der havde indstillet sagen til afslag, fordi han mente, den ville blive for dyr. Ifølge referatet tilføjede han dog, at »han havde senere besøgt området, og det ville skære ham i hjertet at ødelægge det skønne område med skov lige ned til det frådende hav«.

I Statens Landvindingsudvalg var der enighed om et afslag til de to sogneråd, så den skønne Vålse Vig ligger der stadig.

KILDER

Andersen, Ernst: Fra Juraens Overdrev. G.E.C. Gads Forlag. København 1953.

Ellehammer, J.C.H.: Jeg fløj – nogle Erindringer fra en uforglemmelig tid. Drengebladet, København 1931.

Forfatterens besøg på lokaliteten, 21. juli 2005.

Larsen, Jens: Bygningen af dæmningen ved Vålse i 1841. Årsskrift for Lokalhistorisk Arkiv, Nørre-Alslev Kommune, 1992.

Pedersen, Frederik: Hans Rasmussens vandretur til Kongens København. Årsskrift for Lokalhistorisk Arkiv, Nørre-Alslev Kommune, 1985.

Pentz, Peter: Verden på et fad: sølvskatten fra Vålse. I: Danefæ: skatte fra den danske muld. Red. Michael Andersen. Gyldendal, 2010.

Sommer-Madsen, D. et al.: Vålse vig på Nordfalster. Årsskrift for Lokalhistorisk Arkiv, Nørre-Alslev Kommune, 1992.

Statens Landvindingsudvalg, j.nr. 1258. Rigsarkivet.

Stenak, Morten: De inddæmmede landskaber. Landbohistorisk Selskab 2005.

Strange, Helene: Familien paa Storholmen. En slægt af ikke almindeligt format. Årbog XXVI 1938. Lolland-Falsters historiske Samfund.

www.ellehammersamling.dk

Fuglelivet i dag

Med tilladelse fra Dansk Ornitologisk Forening bringes her et uddrag af DOF-basen, der rummer et meget stort antal fugleobservationer fra alle betydningsfulde fuglelokaliteter i landet. Ønskes der en detaljeret og aktuel status for fuglelivet i Vålse Inddæmning, så brug dette link: www.dofbasen.dk.

Herunder ses en oversigt over de 75 fuglearter, som er registreret fra **Vålse Inddæmning**, pr. 25. marts 2014. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Lille Lappedykker	(1/1)	Troldand	(2/209)	Lille Præstekrave	(2/6)	Landsvale	(1/13)
Toppet Lappedykker	(1/1)	Hvinand	(2/120)	Stor Præstekrave	(3/6)	Hvid Vipstjert	(2/11)
Skarv	(2/7)	Lille Skallesluger	(2/105)	Hjejle	(6/1222)	Sjagger	(7/1145)
Fiskehejre	(2/3)	Toppet Skallesluger	(2/4)	Vibe	(17/795)	Rørsanger	(1/1)
Knopsvane	(4/600)	Stor Skallesluger	(4/356)	Brushane	(3/25)	Tornsanger	(3/4)
Pibesvane	(1/2)	Rød Glente	(1/1)	Dobbeltbekkasin	(1/2)	Halemejse	(1/14)
Sangsvane	(34/5196)	Havørn	(15/17)	Storspove	(1/1)	Husskade	(6/93)
Sædgås	(33/3231)	Rørhøg	(1/1)	Rødben	(3/9)	Råge	(1/270)
Blisgås	(24/1216)	Blå Kærhøg	(23/23)	Hvidklire	(3/60)	Sortkrage	(1/1)
Grågås	(36/23127)	Spurvehøg	(5/5)	Tinksmed	(1/1)	Gråkrage	(2/70)
Snegås	(2/4)	Musvåge	(15/50)	Hættemåge	(2/31)	Ravn	(8/12)
Canadagås	(25/2646)	Fjeldvåge	(12/13)	Stormmåge	(1/2)	Stær	(3/29)
Bramgås	(17/3039)	Tårnfalk	(11/20)	Sølvmåge	(2/20)	Gråspurv	(1/1)
Gravand	(8/82)	Agerhøne	(6/41)	Svartbag	(2/12)	Skovspurv	(2/42)
Pibeand	(2/40)	Grønbenet Rørhøne	(1/1)	Havterne	(1/3)	Grønirisk	(2/25)
Krikand	(3/214)	Blishøne	(2/365)	Ringdue	(4/903)	Stillits	(1/11)
Gråand	(9/1322)	Trane	(4/5)	Mosehornugle	(2/4)	Bjergirisk	(10/1126)
Spidsand	(3/48)	Strandskade	(3/4)	Sanglærke	(5/234)	Gulspurv	(1/27)
Skeand	(1/3)	Klyde	(2/4)	Digesvale	(1/30)		

Plantelivet i Vålse Inddæmning

TBU 37/67: Vålse Inddæmning

Tørlægningen af Vålse Inddæmning er påbegyndt så tidligt som i 1840. Endnu omkring århundredeskiftet fandtes der

ved dæmningen våde enge og hængesækpartier med arter som tagrør, rørgræs, toradet og fjernakset star, kvan, smalbladet kællingetand, vild hør, engkarse, vild selleri, strandasters, kødet

hindekne, eng- og sumpfor-glemmigej, vandmynte og yderst talrig forekomst af trævlekrone.

Nærmest pumpehuset findes en strandengsrest.

På dæmningen vokser æselfoder og hundetunge.

Kilder: se Gravesen 1982.